

ЗАРОДЖЕННЯ ІДЕЇ УЧАСТІ НАРОДУ У ВІДПРАВЛЕННІ ПРАВОСУДДЯ

ШУВАЛЬСЬКА Люсьєна Романівна - кандидат юридичних наук, асистент кафедри юридичної психології юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

В статтє автор ислєдуєт зарождеиє принципа участия народа в отправлении правосудия в Древнем городе-полисе Афинах. Образование согласно законам Солонa античный народный выборный суд – Дикастерия стал прототипом современного суда присяжных. В статтє также рассматриваются вопросы установления принципов справедливости и верховенства права в деятельности Афинского Дикастерия.

Ключевые слова: суд присяжных, народный выборный суд, законы Солонa, демократия, справедливость правосудия, верховенство права.

Постановка проблеми

Справедливе правосуддя, верховенство права та суд присяжних – це принципи правової, демократичної держави. Вони забезпечують спрямованість політики будь-якої держави на гарантування та реалізацію гуманістичних та демократичних засад здійснення судочинства.

Актуальність обґрунтовується тим, що утворення суду присяжних викликано вимогами міжнародного права та недосконалістю системи судочинства України. Основним вектором судової реформи є не тільки реалізація самостійної судової влади, забезпечення незалежності суддів, а й залучення представників народу до відправлення правосуддя. Реальне функціонування інституту присяжних стало б важливим етапом у судовій реформі, демократичним важелем

захисту прав і свобод людини, забезпечило б зміцнення народного контролю за процесом правосуддя і, як наслідок, дозволило б відновити довіру до суду. Для осмислення ролі та необхідності законодавчого впровадження реального інституту присяжних в Україні необхідно дослідити історичні витоки цього процесуального інституту.

Ступінь наукової розробки проблеми

Дослідження даної теми торкалося у своїх працях багато відомих учених, зокрема: А. М. Бернюков, В. С. Бігун, М. В. Костицький, В. Т. Малярєнко, В. Я. Марчак, С. П. Погребняк, Т. І. Присяжнюк, О. О. Сидорчук, Т. А. Скуратовська, М. І. Ставнійчук, О. В. Стівба, В. М. Тернавська, Ю. С. Шемшученко, В. Ю. Шепітько, В. І. Шишкін та ін., проте цей правовий інститут є малодослідженим, внаслідок чого виникає багато проблемних питань та спорів з приводу його теоретичних положень серед вчених. Крім того, законодавчо закріплена форма функціонування суду присяжних в Україні, на думку автора, не виконує поставлених завдань здійснення правосуддя, якого очікує суспільство.

Мета статті

У даному дослідженні ми спробуємо дослідити особливості історичного зародження народного виборного суду у Стародавньому місті-полісі Афінах, його формування та вплив на подальший розвиток інституту суду присяжних.

Виклад основного матеріалу

«Виборний суд» за безпосередньої участі народу був утворений згідно з реформаторськими законами Солона у Стародавній державі-полісі Афінах. Він виник внаслідок реалізації ідей демократії та справедливості, які стали підґрунтям зародження поняття «суду присяжних». Сталося це після того, як афіняни в 594 році до нашої ери прямим голосуванням на Народних зборах вибрали поета та політика Солона своїм архонтом (правителем).

Солон родом був із знатного, проте, збіднілого роду. Він вирізнявся надзвичайним розумом та життєвою мудрістю. За короткий час Солон провів ряд небачених у Стародавній Греції реформ, встановив нові закони. Були утворені повновладні Народні збори, в яких брали участь усі жителі Афін, які почали називатися громадянами. З того часу архонтом та іншим міським посадовцем міг стати будь-який матеріально забезпечений мешканець поліса: як аристократ, так і виходець з народу (демосу). Так зародилася демократія – право вільних громадян вільно обирати владу на певний період часу (до Солона влада вдавалася у спадок).

Одночасно з демократією був утворений виборний суд – Дикастерій або Гелія. Міська площа на Афінійській агорі, на якій відбувались засідання виборного суду називалась Гелія і займала територію приблизно 40 гектарів. Вона розташовувалась на північно-західному схилі від Акрополя і була головним місцем зустрічей у місті, центром світського і суспільного життя, громадянського управління і суду, найважливішим місцем торгівлі і підприємництва, театральною сценою для грецької драми, майданчиком для атлетичних змагань і улюбленим місцем для інтелектуальних дискусій [3, С. 137-156].

Виборний суд мав практично необмежений вплив на державне життя Афін. Він охороняв саму систему афінійської демократії і оберігав закони, прописані в конституції. Щорічно шляхом жеребкування до нього обиралося шість тисяч громадян Афін будь-якого соціального стану, віком старше 30 років, які не мали протягом свого життя ніяких протиправних проступків та боргів. В основному це були досвідчені голови

сімейств. Виключення становили раби, до яких відносились як до речей, та жінки. Народних суддів називали дикастами і геліастами [4, С. 119-141.]. Виборний суд відправляв правосуддя і виконував функції одночасно поліції, прокуратури і суду. Народні судді проводили розслідування та судові засідання. Велика кількість суддів перешкождала їх підкупу, дозволяла швидко та якісно провести розслідування, прийняти правильне рішення.

Перед першим судовим засіданням усі вибрані народні судді приносили клятву приймати рішення згідно з совістю й законом, без пристрасті (незважаючи на особисту симпатію і антипатію) й ненависті, однаково уважно вислуховувати обвинувача і підсудного; ніколи не приймати подарунків – як особисто, так і через своїх представників. Судові засідання були відкритими для народу. Кожний громадянин міг вплинути на вирок, голосуючи за рішення суддів чорно-білими камінчиками.

Виборний суд виносив рішення не тільки у кримінальних або цивільних провадженнях. Кожен громадянин міг звернутися до виборного суду зі скаргою на «несправедливість» закону, прийнятого Народними зборами. Після такого звернення дія сумнівного закону припинялася, судді проводили розслідування. Якщо закон дійсно суперечив демократії, він скасовувався. Автора такого закону суворо карали. Якщо скарга була неправомірною – карали скаржника. Так, афіняни через виборний суд могли відстоювати свої права. В цьому і було вище призначення виборного суду в Афінах – захисника демократії.

Багатолюдність суду, публічність його засідань під відкритим небом і безапеляційність рішень були відмінними рисами афінійського Дикастерію, так само як і відповідних установ в інших грецьких республіках. Народний виборний суд вважався у греків невід'ємною приналежністю і необхідною умовою демократичного ладу громади. Активна участь у здійсненні правосуддя входила в саме поняття громадянина грецької громади, як визначалось воно Арістотелем [1].

Закони Солона надавали афінійському народу основні демократичні права громадян-

нина – безпосередню участь у виконавчій владі, законотворчості та правосудді, якими на той час не володіла більшість цивільного населення Стародавньої Греції.

Цими законами була створена багатолюдна судова колегія-дикастерій, члени якої призначалися жеребом з усієї афінської громади, яка мала право постановляти в апеляційному порядку остаточні вироки у справах. У пору найвищого розвитку демократії до афінського Дикастерію народні судді вибиралися під наглядом 10 посадових осіб, а саме 9 архонтів і їх секретаря.

Народні судді вибиралися шляхом жеребкування від усіх 10 філ (родова община) з кожного дема (територіальна одиниця) та в однаковій кількості – по 600 чоловік. Судді-представники кожної філи входили за жеребкуванням рівномірно в кожну з 10 секцій, які виконували окрему функцію правосуддя. Таким чином, кожний рік в усі секції Дикастерію входило, приблизно, однакове число громадян з різних філ і демів. Кожний народний суддя в знак своєї посади отримував бронзову або бамбукову марку, з його особистим ім'ям, назвою дема і буквою секції. Таких дощечок збереглося до нашого часу більше 60 [3, С. 137-156.].

Залежно від характеру і ступеня важливості процесу число народних суддів у сесії (судовому процесі) коливалося між 201 і 6000. Цивільні справи на суму менше 1000 драхм вирішувалися зборами в 201 геліаст; для розбору справ вищими за цю суму був потрібний 401 геліаст. Кримінальні, особливо політичні процеси проводилися зборами народних суддів набагато більш багатолюдними: 1501 суддя розглядав справу про винність Перикла в розтраті державних грошей, 501 суддя брав участь в обвинувальному вирокі над Сократом, політичний процес проти Пістія вирішувався зборами з 2501 судді тощо.

Афінським законодавством були введені всі заходи, які на той час, по можливості, забезпечували прийняття остаточного вироку справедливим, вільним від впливу та незалежним від підкупу й інших сторонніх факторів, народним виборним судом. Після закінчення дебатів судді, без попередньої між собою наради, на запрошення голови, приступали до таємного голосування камінчи-

ками. Цілісний камінець слугував для цілей виправдання, просвердлений – для звинувачення; рівність голосів була рівносильна виправданню.

Крім того, компетенція Дикастерія не вичерпувалась відправленням правосуддя у власному розумінні цього слова. Дикастерій був найвищим органом влади афінського народу, через який можна було визнати рішення Народних зборів недійсним, провести необхідні зміни в існуючому праві та державному порядку.

Отже, Солон із введенням виборного суду втілює ідею участі народу у політичному житті держави, у державних органах влади, зокрема, у здійсненні правосуддя. Це наблизило народний виборний суд до афінського суспільства і сприяло гуманізації правосуддя в дусі дотримання прав та свобод людини. Тогочасні громадяни Афін були твердо переконані, що завдяки судовому рішенням має бути відновлена порушена справедливість. Вирішуючи спори, в основі яких лежали тогочасні приватні уявлення про справедливість, Дикастерій також сприяв формуванню і конкретизації ідеї публічної справедливості.

Крім того, відомий античний філософ Арістотель писав, що право через свій загальний характер має бути доповнене особливою (вищою) формою справедливості – справедливістю окремого випадку (правдою) [1]. Тобто виборний суд завдяки багаточисельності своїх членів міг компенсувати окремі недоліки формальної справедливості, обумовлені такою рисою права, як загальність. Вона не дозволяє адекватно вирішувати кожну конкретну ситуацію, яка може мати певні особливості, не враховані в правових нормах. Фактично, Арістотель стверджував про існування права суддів Декатерію вийти за межі закону для вирішення справи по справедливості, що означало зародження принципу «верховенства права».

Відомий вислів «Найвище право – найвища беззаконність» з давніх-давен свідчив про стурбованість з приводу того, що суворе застосування позитивного права часто може закінчуватись найзліснішою несправдливістю. По суті, йдеться про конфлікт між формальною і змістовною справедливістю.

АНОТАЦІЯ

У статті автор досліджує зародження принципу участі народу у відправленні правосуддя у Стародавньому місті-полісі Афінах. Утворений згідно законів Солона античний народний виборний суд – Дикастерія став прототипом сучасного суду присяжних. У статті також розглядаються питання встановлення принципів справедливості та верховенства права в діяльності Афіняського Дикастерія.

Ключові слова: суд присяжних, народний виборний суд, закони Солона, демократія, справедливість правосуддя, верховенство права.

Така поправка щодо правомірності є, певною мірою, милосердя і добротою при виконанні справедливості. Ця так звана поблажлива справедливість [2, С. 173-507.] пом'якшує формальну справедливість, робить її терпимою, знімає суперечності між законом, що претендує на загальну обов'язковість, і реальністю конкретного вчинку. Справедливість – одна з основних засад права – є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, у рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню [5].

Також, серед окремих авторів досить поширеною є думка, що перша зафіксована поява ідей, які в сучасному розумінні є складником змісту поняття «rule of law» (верховенство права), належить Стародавній Греції, в якій терміном «ισονομία» (*isonomia*) описували такий стан, що його було запроваджено в Афінах, і який передбачав, поперше, «рівність усіх законів стосовно всіх громадян», а по-друге, «впевненість у тому, що владу здійснювано відповідно до відомих правил». *Ισονομία* (*isonomia*) як основа «влади доброї якості» античними греками поцінювалася вище, аніж демократія, що давало підстави вважати: в античній Греції ідеї, які в сучасному розумінні є складниками змісту «верховенства права», передували самій демократії [6].

SUMMARY

In the article the author investigates the origin of the principle of people's participation in the administration of justice in the Ancient City-policy of Athens. Formed in accordance with the laws of Solon, the ancient people's elected court - Dikastery became the prototype of a modern jury trial. The article also discusses the establishment of the principles of justice and the rule of law in the activities of the Athenian Dikastery.

Key words: a jury trial, a people's elected court, Solon's laws, democracy, fairness of justice, the rule of law.

Отже, введення народного виборного суду у Стародавніх Афінах забезпечувало застосування у його діяльності принципу «верховенства права», оскільки, внаслідок специфічності процедури добору на посаду судді, багаточисельного представництва у суді усіх верств населення, специфіки головування, на його рішення мінімізувався адміністративний тиск влади та ризик корупційного підкупу.

Література

1. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. – К.: Основи, 2000. – 239 с.
2. Мамардашвили М. К. Философские чтения: Введение в философию. Эстетика мышления. Картезианские размышления / М. К. Мамардашвили. – СПб.: Издательство «Азбука-классика», 2002. – 832 с. – С. 173-507.
3. Маринович Л. П. Археологические открытия в Греции в 1960-1961 гг. / Л. П. Маринович // Вестник древней истории. – 1962. – № 4 (82). – С. 137-156.
4. Мищенко Ф. Г. Суд присяжных в Афинах и сочинение Аристотеля об Афинском государстве / Ф. Г. Мищенко // ЖМНП. – 1892. – № 5(сентябрь). – С. 119-141.
5. Рішення Конституційного суду України № 133/2004 // Урядовий кур'єр. – 17.11.2004. – № 219.
6. С. Сergyin. Верховенство права в Україні: проблеми розуміння та застосування. Монографія / С. Сergyin / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.adverta.com.ua/texts/Verhovenstvo-prava-v-Ukraine-Seregina-S-V-Monografiya.pdf>.